

SAVUNMA SANAYİSİ KUŞAKLARI VE ORTADOĞU (I)

“

Modern savaş rejimi, genel itibariyle rakip kuvvetlerin sahip olunan mukayeseli teknolojik üstünlüklerle kısa süre içerisinde yenilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Devletler arasındaki bu eğilim, savaşın seyrini uzatmak ve alanını genişletmek adına devlet-dışı aktörlerin etkinliğinin giderek arttığı bir düzlemi ortaya çıkarmıştır.

”

Furkan Halit Yolcu

*Sakarya Üniversitesi
Araştırma Görevlisi*

Uluslararası sistemde devletlerin güvenlik ve bağımsızlığının en önemli göstergelerinden biri, mukayeseli anlamda bağımsız ve güçlü bir savunma sanayisine sahip olmaktır. Uluslararası ilişkiler literatürünün güvenliğe dair en temel çalışmaları “askeri hazırlık” terminolojisi içerisinde savunma sanayisine ve savaş sa-

nayisine oldukça önemli bir yer ayrılmıştır. Bu temel yaklaşım, bir devletin sahip olduğu somut (tangible) zenginlikleri (coğrafya, doğal kaynaklar vb.) anlamlı ve kullanışlı hale getiren unsurun gelişmiş bir sanayi olduğunu savunur. Bu durum, savunma sanayileri için de geçerlidir ve bir ülkenin sahip olduğu ordu, niteliksel güç unsurları vb. bu zenginlikleri kullanışlı hale getirecek, sürdürülebilir bir savunma sanayisi olmadan optimum seviyede faydayı sağlayamaz.

Modern savaş rejimi, genel itibariyle rakip kuvvetlerin sahip olunan mukayeseli teknolojik üstünlüklerle kısa süre içerisinde yenilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Devletler arasındaki bu eğilim, savaşın seyrini uzatmak ve alanını genişletmek adına devlet-dışı aktörlerin etkinliğinin giderek arttığı bir düzlemi ortaya çıkarmıştır. Böyle bir atmosferde, bütün devletler kendi kendine yetebilecek bir savunma sanayisi geliştirme amacıyla çeşitli girişimler ve çabalara devam etmektedirler.

Savunma sanayisi literatürü, 1990’larda yapılan bir ayırım çerçevesinde, savunma sanayilerini üç kuşak (tier) halinde incelemek-

tedir. Bu üç kuşağın ilk seviyesinde ABD ve bir dönem için SSCB gibi yenileşim kapasitesini elinde tutan ülkeler yer alır. İkinci kuşak ise Almanya, Birleşik Krallık, Çin ve Güney Kore gibi yerli savunma sanayisi talebi düşük olup, yüksek oranda savunma ihracatı yapabilen ülkelerden oluşmaktadır. Ortadoğu ülkelerinin de içerisinde yer aldığı III. kuşak savunma sanayisi ise, İsrail, Türkiye, Hindistan ve Brezilya gibi temel anlamda teknoloji ve dizayn ithalatı yapmadan silah sistemleri üretemeyen sanayilerden oluşur. Bu yazı serisinin konusu, genelde III. kuşak savunma sanayileri ve özelde de Ortadoğu ülkelerinin savunma

sanayileri olacaktır. Bu kuşakta yer alan savunma sanayilerinin ortak özelliği bu aşamadaki devletlerin bölgesel güç mücadelesi içerisinde olmaları ve savunma alanındaki dışa bağımlılığı azaltma yönündeki çabalarıdır.

Bütün Ortadoğu ülkelerinin içerisinde yer aldığı savunma sanayisi kuşakları temel anlamda üç gelişim safhasından geçmiştir. Bunlardan ilki; Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu topraklarında giderek iktidarını genişlettiği dönemlerden biri olan 15. yy. sonrası dönemdeki askeri modernleşme dalgasıdır. Bu gelişme ve savaş alanlarındaki taktiksel modernleşme, Sanayi Devrimi'ne kadar devam etmiştir. İkinci gelişim safhası ise; Sanayi Devrimi'nden I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreyi kapsarken, Ortadoğu'da da bu anlamda savaş sanayilerinin İstanbul, Kahire gibi belirli başkentlerde oluştuğu gözlemlenebilir. I. Dünya Savaşı sonrası dönem ise; devletlerin bireysel anlamda gelişme gösterdiği ve konsorsiyum sanayilerinin ortaya çıktığı dönem olarak görülmektedir.

“
Detaylı bir şekilde incelendiğinde Türkiye ve İsrail'in dizayn ve teknoloji üretimi aşamasına daha yakın olduğu ve başta İran olmak üzere Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi ülkelerin de henüz sadece sertifika ile ortak üretim aşamasında olduğu ortaya çıkmaktadır.
 ”

Bu yazı serisinde Ortadoğu savunma sanayilerinin Soğuk Savaş'tan günümüze nasıl bir gelişim gösterdikleri ve bu gelişimin bölgesel askeri dengeyi hangi açılardan etkilediği üzerinde durulacaktır.

Savunma sanayileri incelenirken aşağıdan yukarıya olmak kaydıyla, “sertifika ile ortak üretim”, “dizayn-teknoloji üretimi” ve “yenileşim kapasitesi” olarak üç farklı kategori ile bölge devletlerinin hangi alanlarda ne aşamada oldukları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu anlamda yapılan bir kategorizasyon bölge ülkelerini en alt iki kategori olan sertifika ile ortak üretim ve dizayn-teknoloji üretimi sınıfına yerleştirmektedir. Daha detaylı bir şekilde incelendiğinde Türkiye ve İsrail'in dizayn ve teknoloji üretimi aşamasına daha yakın olduğu ve başta İran olmak üzere Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi ülkelerin de henüz sadece sertifika ile ortak üretim aşamasında olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu yaklaşım, savunma sanayilerinin gelişim süreçlerini ve tarihçelerini de dikkate alındığından, bu yazı serisinde yukarıda bahsi geçen ülkelerin savunma sanayileri Soğuk Savaş'tan günümüze dek bir süreç analizi kapsamında incelenecektir.

Ortadoğu savunma sanayilerinin mukayeseli analizi okuyuculara ve literatüre, bölgesel savunma sanayileri arasındaki etkileşim veya etkileşimsizlik durumlarının rekabeti nasıl etkilediğinin anlaşılması, gelişmekte olan ülkelerin savunma sanayilerinin nasıl ve ne yönde çeşitlenme ve güçlenme eğilimi gösterdiği, bölgesel rekabetin savunma sanayisi düzlemine nasıl yansıdığı vb. önemli konulara ışık tutarak katkı sağlayacaktır. Nitekim herhangi bir güvenlik kompleksi içerisinde bulunan ülkeler diğer bölge ülkelerinin bütün boyutlardaki geliş-

Tablo 1: Savunma Sanayisi Gelişimini Belirleyen Faktörler

	Kararlılık	Fırsatlar
Ülkesel	Askeri-Sivil İlişkisi ve Ordunun Siyaset Üzerindeki Etkisi	Mevcut Sanayi Kapasitesi, Mevcut Ekonomik İşbirlikleri ve Bağlar
Bölgesel	Mevcut Çatışma, Savaş ve Askerileşme Yoğunluğu	Bölgesel İttifak, Bölge Dışı Birleştirici Tehdit
Küresel	Silah Piyasasının Ambargo veya Gelişimi Engelleyecek Yöndeki İhracat Politikaları	Silah Ticareti, Teknoloji Transferi Yapılabilecek Güçte Savunma Sanayileri İle Kurulan Ortaklıklar

mini takip ederek, bununla rekabet etmeye çalışır. Bu rekabetin savunma sanayisi boyutu ise, literatürde çok daha az incelenmiş ve eksik kalmış ama bölgesel güvenlikte önemli rol oynayan bir yapıya sahiptir. Özellikle Ortadoğu gibi bölgesel güvenlik statükosu dinamizme ve değişime açık olan bölgelerde bu alanda yaşanan rekabet uzun vadede bölgesel liderin belirlenmesinde önemli bir paya sahiptir. Siyasal realist düşünce yapısı içerisinde güç kavramı üzerine yapılan vurgunun somut ayaklarından birisi olan askeri güç, savunma sanayisi ve ondan beslenen birçok olgu sayesinde olgunluğa ulaşabilmektedir. Bu anlamda yapılan bu sanayi mukayesesi aşlında bölge devletleri arasında yapılacak askeri güç mukayeseleri için de önemli bir veri tabanı görevi üstlenecektir.

Bu yazı serisinin tamamında savunma sanayileri fırsat-kararlılık dikotomisi içerisinde incelenerek Tablo 1'de de detaylandırıldığı üzere ülkesel, bölgesel ve küresel boyutlarda tri-fokal bir bakış açısı çerçevesinde sınıflandırılacaktır.

“**Savunma sanayilerinin bu denli ön plana çıktığı ve teknolojik yarışın giderek daha da kritik bir öneme sahip olduğu bu dönemde, Ortadoğu adına bu düzeyde detaylı ve kapsayıcı analizlerin hem bilimsel araştırma boyutunda hem de bölge araştırmacıları adına olumlu katkılar içermesi hedeflenmektedir.**”

Tablo 1'de görüldüğü üzere, sadece Ortadoğu savunma sanayileri incelemeye tabi tutulmasına rağmen bu sanayi türünün küresel işbirlikleri ile desteklerle ve iç pazardaki taleple olan ilişkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Örneğin; İsrail savunma sanayisinin gelişiminde ABD işbirliği ve desteği oldukça önemli bir role sahipken, Türk savunma sanayisi de büyük ölçüde iç pazardaki talep doğrultusunda büyüme göstermiştir.

Savunma sanayilerinin bu denli ön plana çıktığı ve teknolojik yarışın giderek daha da kritik bir öneme sahip olduğu bu dönemde, Ortadoğu adına bu düzeyde detaylı ve kapsayıcı analizlerin hem bilimsel araştırma boyutunda hem de bölge araştırmacıları adına olumlu katkılar içermesi hedeflenmektedir. Bir sonraki yazıda Ortadoğu savunma sanayilerinden en erken gelişme göstermeye başlayan savunma sanayilerinden biri olan Mısır savunma sanayisinin Soğuk Savaş'ın bitiminden, Irak'ın işgaline kadar geçen süreçte nasıl bir gelişim gösterdiği ve hangi fırsatların ne düzeyde bir kararlılıkla değerlendirildiği incelenmeye tabi tutulacaktır.

■ Devam Edecek...

